

**ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΟΣ ΕΓΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ
ΣΤΗΝ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΠΡΟΠΤΥΧΙΑΚΗ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ**

**COMMUNICATION LITERACY
IN UNDERGRADUATE STUDIES OF
TERTIARY EDUCATION IN GREECE**

Δρ Ευαγγελία Ράπτου
Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια
Πανεπιστήμιο Αιγαίου,
Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής
και Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού
(Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ.)
raptou@rhodes.aegean.gr

Περίληψη

Ο επικοινωνιακός εγγραμματισμός των εκπαιδευτικών αποτελεί προϋπόθεση επιτυχίας του διδακτικού και παιδαγωγικού έργου στο σχολείο του 21ου αιώνα. Στόχοι της μεταδιδακτορικής έρευνας ήταν: να διερευνήσει κατά πόσο η επικοινωνία διδάσκεται ως αυτόνομο γνωστικό αντικείμενο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση σε προπτυχιακό επίπεδο, με σκοπό τη βελτίωση των επικοινωνιακών δεξιοτήτων των φοιτητών/τριών, να προσδιορίσει τις θεματικές ενότητες στις οποίες η επικοινωνία παρουσιάζεται να αποκτά ιδιαίτερη σημασία, να διερευνήσει τα είδη και τις μορφές επικοινωνίας στις οποίες δίνεται έμφαση και να προβεί σε συγκρίσιμες διατυπώσεις μεταξύ θεωρητικής αναγνώρισης και πρακτικής εφαρμογής της στην εκπαίδευση. Απώτερος σκοπός είναι να αποτελέσει τη βάση σύνταξης προτάσεων για καθολική εισαγωγή βασικών μαθημάτων επικοινωνίας στα ελληνικά πανεπιστήμια, στην περίπτωση που διαπιστωθεί ότι υπάρχουν ελλείματα στη διδασκαλία της παιδαγωγικής και διδακτικής επικοινωνίας σε προπτυχιακό επίπεδο ή αποσπασματικές αναφορές. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι απουσιάζει από τα ελληνικά πανεπιστήμια ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα συστηματικής διδασκαλίας της διδακτικής και παιδαγωγικής επικοινωνίας σε προπτυχιακό επίπεδο.

Λέξεις κλειδιά

Επικοινωνιακός εγγραμματισμός, Παιδαγωγική επικοινωνία, Τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Abstract

Communication Literacy of teachers set the conditions for successful teaching and pedagogical work in the 21st century school. The post-doc research aimed to: investigate if and to what extent communication is offered as a self-standing subject in tertiary education at undergraduate level, aiming at improving students' communication skills' determine the thematic units in which communication proves to acquire particular importance' investigate the communication types and forms on which focus is placed' make comparable formulations between theoretical recognition of communication and its practical implementation in education. The ultimate goal is to form the basis of proposals for the comprehensive inclusion of basic communication courses in Greek universities, in case it is ascertained there are shortages in teaching communication pedagogy and instructional communication at undergraduate level or fragmented references. The results have shown that a comprehensive programme of systematic teaching of instructional communication and communication pedagogy at undergraduate level is missing.

Key words

Communication Literacy, Communication Pedagogy, Tertiary Education.

0. Εισαγωγή

Η Εκπαίδευση του 21ου αιώνα στοχεύει στην ανάπτυξη δεξιοτήτων μείζονος σημασίας, μεταξύ των οποίων η επικοινωνία κατέχει πρωτεύουσα θέση (Binkley et al., 2012). Ο επικοινωνιακός εγγραμματισμός των εκπαιδευτικών αποτελεί προϋπόθεση επιτυχίας του διδακτικού και παιδαγωγικού έργου για το σχολείο του 21ου αιώνα (Khan, et al., 2017, Barida & Muarifah, 2018, Zerraf et al., 2019).

Η Εκπαιδευτική Επικοινωνία (Communication Education) διαφοροποιείται από την επικοινωνία σε διαφορετικά περιβάλλοντα και εμφανίζει τρία επιστημολογικά πεδία (Σταμάτης, 2015 Zerraf, et al., 2019): α) την Παιδαγωγική Επικοινωνία (communication pedagogy), που στοχεύει στη διδασκαλία του γνωστικού αντικείμενου της επικοινωνίας και στην εξέταση ζητημάτων επικοινωνίας που έχουν σπουδαίο ρόλο στην ανάπτυξη ή υποβάθμιση της επικοινωνιακής ικανότητας των μαθητών/τριών. Ειδικότερα, αφορά τις μεθόδους αποτελεσματικής επικοινωνίας, τη διαχείριση επικοινωνιακού άγχους των μαθητών/τριών και προγράμματα επικοινωνίας για την καλλιέργεια και βελτίωση του λόγου. β) την Αναπτυξιακή Επικοινωνία (developmental communication), που αφορά την πορεία ανάπτυξης των επικοινωνιακών δεξιοτήτων, τη διαχρονική πορεία πρόσκτησης, εξέλιξης και επάρκειας των επικοινωνιακών ικανοτήτων, προϋπόθεση επιτυχίας του διδακτικού έργου των εκπαιδευτικών. γ) τη Διδακτική Επικοινωνία (instructional communication), η οποία εξετάζει τους τρόπους

αξιοποίησης αρχών και μεθόδων επικοινωνίας στην πορεία της διδακτικής διαδικασίας, τις επικοινωνιακές δεξιότητες των εκπαιδευτικών και τον ρόλο της επικοινωνίας στη μαθησιακή διαδικασία.

Η Παιδαγωγική Επικοινωνία συντελείται σε τρία επίπεδα: (α) προσωπικό και διαπροσωπικό: κάθε εκπαιδευτική επικοινωνία στο πλαίσιο της σχολικής τάξης συνιστά διαπροσωπική επικοινωνιακή περίπτωση (β) διδακτικό και (γ) κοινωνικό (Σταμάτης, 2015). Οι στρατηγικές που αναπτύσσονται, καθώς θέτουν τις βάσεις για τη δημιουργία υπεύθυνων και δημιουργικών πολιτών, αποσκοπούν στην ανάπτυξη της κοινωνικότητας και στην ομαλή κοινωνικοποίησή τους.

Πολύ συχνά ο όρος «επικοινωνιακός εγγραμματισμός» (Communication Literacy) σχετίζεται με τα έντυπα μέσα ως ικανότητα ανάγνωσης αυτών, με τα οπτικά μέσα και τον οπτικό εγγραμματισμό (visual literacy), με τον εγγραμματισμό στα μέσα, τον πληροφορικό εγγραμματισμό ή εγγραμματισμό της τεχνολογίας (computer literacy) και τον αναγνωστικό εγγραμματισμό» (reading literacy). Ωστόσο, όλοι αυτοί οι όροι αποτελούν στοιχεία από τα οποία συνίσταται ο επικοινωνιακός εγγραμματισμός, αλλά δεν ταυτίζονται μαζί του (Ghasemi & Rasekh, 2020). Ο «επικοινωνιακός εγγραμματισμός» είναι όρος υπεράνωτος και οι άλλες μορφές εγγραμματισμού όροι υπώθυμοι. Εφόσον αποκτηθούν οι επιμέρους εγγραμματισμοί, τότε μόνο θα μπορεί κάποιος/α να ισχυριστεί ότι κατέχει τον επικοινωνιακό εγγραμματισμό, αλλά και πάλι η διαδικασία δεν είναι τόσο απλή. Αναγνωρίζοντας την πολυπλοκότητα και την περιπλοκότητα του επικοινωνιακού φαινομένου, οι διαστάσεις του επικοινωνιακού εγγραμματισμού είναι ανάλογες των διαστάσεων της επικοινωνίας: μονόδρομη ή αμφίδρομη, σκόπιμη ή απροσδόκητη, ενδοπροσωπική ή διαπροσωπική, ομαδική ή μαζική, λεκτική ή μη λεκτική, προφορική ή γραπτή, συμβολική επικοινωνία. Θα μπορούσε να πει κάποιος/α ότι το εύρος των επικοινωνιακών σπουδών αντιστοιχεί στο εύρος του επικοινωνιακού εγγραμματισμού. Ο επικοινωνιακός εγγραμματισμός σημαίνει ικανότητα επικοινωνίας και αυτή σχετίζεται με την ικανότητα κωδικοποίησης και αποκωδικοποίησης ενός μηνύματος ή εκτεταμένων πληροφοριών, οι οποίες μας κατακλύζουν καθημερινά. Σκοπός του επικοινωνιακού εγγραμματισμού είναι «η συστηματική βελτίωση της επικοινωνιακής ικανότητας του σύγχρονου μελλοντικού ανθρώπου» και η αξιοποίησή της επίσης με τρόπο συστηματικό, μεθοδικό, οργανωμένο και στοχευμένο (Σταμάτης, 2017).

Η επικοινωνία -διαπροσωπική (interpersonal communication), προφορική ή γραπτή (verbal and non verbal communication), και μεσιακή ή ψηφιακή (media - digital communication)- αναγνωρίζεται και προκρίνεται ως βασική δεξιότητα στο πρόγραμμα P21 Framework for 21st Century Learning, το οποίο εφαρμόζεται από χιλιάδες εκπαιδευτικούς και εκατοντάδες σχολεία στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (Η.Π.Α.) και έξω από αυτές, με στόχο τη δημιουργία ανθρώπων ικανών να σκέφτονται κριτικά και να επικοινωνούν αποτελεσματικά, να λύνουν προβλήματα και να συνεργάζονται.

Η επιτυχία του προγράμματος ορίζεται ως απόκτηση δεξιοτήτων και γνώσεων που θα γεφυρώσουν το χάσμα ανάμεσα στις δεξιότητες που αποκτούν οι σπουδαστές/τριες στη διάρκεια της εκπαίδευσής τους και στις δεξιότητες που απαιτεί η κοινωνία και ο χώρος εργασίας τον 21ο αιώνα (GPE, 2020).

Η αναγνώριση της σπουδαιότητας των δεξιοτήτων επικοινωνίας ενός/μιας εκπαιδευτικού στη μετάδοση του εκπαιδευτικού μηνύματος, τη διαχείριση της τάξης και την αλληλεπίδρασή του/της με τους/τις μαθητές/τριες στην τάξη υποχρεώνει τον/την εκπαιδευτικό να υιοθετήσει τέτοιες δεξιότητες επικοινωνίας (Bee, 2012). Η πιο σημαντική ικανότητα του/της δασκάλου/ας είναι να εργάζεται για τη δημιουργία μιας καλής σχέσης μεταξύ αυτού/ής και των μαθητών/τριών (Sharifirad et al., 2012). Καθώς η παγκοσμιοποίηση, η πολυπολιτισμικότητα, η πολυεπιστημονικότητα και η πολυπλοκότητα στον εργασιακό χώρο απαιτούν ποιότητα και αποτελεσματικότητα σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης και κατάρτισης, η προετοιμασία των νέων, κυρίως, ανθρώπων και η προώθησή τους στην αγορά εργασίας απαιτεί εκπαιδευτικά προγράμματα που θα τους παρέχουν γνώσεις και δεξιότητες, τις οποίες θα εφαρμόσουν με τρόπο ευέλικτο (Frerejean et al., 2019). Η εκπαίδευση πρέπει να είναι σε θέση να αναπτύξει αυτές τις δεξιότητες, για να μπορέσουν οι μαθητές/τριες και φοιτητές/τριες να λύσουν τα προβλήματα που τους περιβάλλουν και να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της αυξανόμενης επιστήμης και τεχνολογίας. Η εκπαίδευση έχει αναδειχθεί διαχρονικά ένα από τα πιο σημαντικά πράγματα στη ζωή μας. Είναι το βασικό θεμέλιο για την αντιμετώπιση του ολοένα και πιο έντονου ανταγωνισμού. Σε αυτήν την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης, η ανάπτυξη της τεχνολογίας και της πληροφορίας απαιτεί υψηλή νοημοσύνη, μορφές της οποίας είναι η ικανότητα της κριτικής σκέψης, της επίλυσης προβλημάτων, των διαπραγματεύσεων και της συνεργασίας, της αποτελεσματικής επικοινωνίας, με τις οποίες θα μπορέσουν οι νέοι/νέες να αντιμετωπίσουν τις παγκόσμιες προκλήσεις (Kembara et al., 2019 Marlina & Jayanti, 2019). Εφόσον, η ανάπτυξη των μαθητών/τριών και το ακαδημαϊκό τους υπόβαθρο εξαρτώνται πλήρως από την επαγγελματική στάση των εκπαιδευτικών, είναι χρέος κάθε εκπαιδευτικού να διδάξει και να προετοιμάσει τους/τις μαθητές/τριές του να αντιμετωπίζουν κάθε είδους καταστάσεις και να επιτυγχάνουν τους επαγγελματικούς τους στόχους.

Τη σπουδαιότητα των επικοινωνιακών δεξιοτήτων, άρα και του επικοινωνιακού εγγραμματισμού, πιστοποιούν ερευνητικά συμπεράσματα. Η μελέτη του David Andrade (2015) ανέδειξε την επικοινωνία ως βασικό και κυρίαρχο παράγοντα που επηρεάζει την ακαδημαϊκή πορεία των μαθητών/τριών και οδήγησε στο συμπέρασμα ότι είναι αναγκαίο ο/η δάσκαλος/α να υιοθετήσει επικοινωνιακές δεξιότητες. Η έρευνα των Khan et al. (2017) έδειξε ότι η διδασκαλία θεωρείται γενικά ως 50% γνώση και 50% διαπροσωπικές ή επικοινωνιακές δεξιότητες και ότι για έναν/μία δάσκαλο/α δεν είναι τόσο απαραίτητο να έχει γνώσεις, όσο να έχει δεξιότητες επικοινωνίας. Στα

ίδια συμπεράσματα οδηγήθηκε και η μελέτη που πραγματοποιήθηκε το 2018 σε δημοτικό σχολείο στο Sukoharjo στην Κεντρική Ιάβα, επαρχία της Ινδονησίας (Barida & Muarifah, 2018). Οι μαθητές/τριες αλληλεπιδρούν άνετα με τον/την δάσκαλο/α, εφόσον εκείνος/η διαθέτει αποτελεσματικές επικοινωνιακές δεξιότητες. Τη σπουδαιότητα της αποτελεσματικής επικοινωνίας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση κατέδειξε η έρευνα των Duta, Panisoara & Panisoara (2015). Η έρευνα περιελάμβανε συνολικά 245 άτομα από τέσσερα πανεπιστήμια στη Ρουμανία και τα ευρήματά της επιβεβαιώνουν ότι χωρίς επικοινωνία η διαδικασία της διδασκαλίας και της μάθησης δεν πραγματοποιείται. Οι εκπαιδευτικοί με δεξιότητες επικοινωνίας δημιουργούν ένα επιτυχημένο περιβάλλον διδασκαλίας και μάθησης για τους/τις φοιτητές/τριες. Οι ερευνήτριες κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι καθίσταται προφανής η ανάγκη αναδιάρθρωσης προγραμμάτων για την επικοινωνιακή κατάρτιση του διδακτικού προσωπικού της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Άλλες έρευνες, επίσης, έδειξαν ότι όσοι/όσες επιλέγονται να διδάξουν την επικοινωνία πρέπει προηγουμένως να την έχουν διδαχθεί από ειδικούς επικοινωνίας, από επιστήμονες της επικοινωνίας. Βέβαια, και όσοι/όσες ασχολούνται επιστημονικά με την επικοινωνία τονίζουν την ανάγκη εκπαίδευσης των σπουδαστών/τριών στην αποτελεσματική και κατάλληλη επικοινωνία μέσω συγκεκριμένων προγραμμάτων σπουδών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (Morreale et al., 2017).

Επομένως, η πραγματοποίηση της Παιδαγωγικής Επικοινωνίας, η αξιοποίησή της στη σχολική ζωή, την εκπαιδευτική πράξη και τη διδακτική δραστηριότητα απαιτεί οι εκπαιδευτικοί όλων των βαθμίδων να έχουν λάβει ανάλογη κατάρτιση από ειδικούς εκπαιδευτές/τριες σε κατάλληλα εκπαιδευτήρια. Στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα κάθε εκκολαπτόμενος επαγγελματίας -εκπαιδευτικός και παιδαγωγός στην προκειμένη περίπτωση- μαθαίνει να επικοινωνεί, να τελειοποιεί την επικοινωνία, να εκπαιδεύεται διδασκόμενος/η την *καλλιεργημένη* επικοινωνία. Ο/η εκπαιδευτικός-παιδαγωγός πρέπει να είναι επαγγελματίας, εφαρμόζοντας τις επικοινωνιακές αρχές που καθιστούν το πολύπλευρο έργο του αποτελεσματικό.

Προκειμένου για την ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα, δυστυχώς εμφανίζεται το φαινόμενο της γνωστικής αντινομίας. Παρατηρείται από τη μια ένα αυξημένο θεωρητικό ενδιαφέρον -διάχυτο σε βιβλία, άρθρα, πρακτικά συνεδρίων, αλλά και σε διαδικτυακούς επιστημονικούς χώρους- και από την άλλη μια έμπρακτη αδιαφορία για θεσμοθετημένη μεθοδική και οργανωμένη επιστημονική και πολιτειακή προσπάθεια ένταξης της παιδαγωγικής Επικοινωνίας ως ιδιαίτερου γνωστικού αντικείμενου.

1. Σκοπός της έρευνας

Στον αιώνα της επικοινωνίας, όπως χαρακτηριστικά αποκαλείται ο 21ος αιώνας, στα προαναφερόμενα κατέδειξαν τη σπουδαιότητα της συγκεκριμένης μεταδιδασκτορικής έρευνας σε σχέση με την πρωτοτυπία της, τη συμβολή της στην επιστημονική γνώση και τη συνάφειά της με τους ερευνητικούς προσανατολισμούς και τα γνωστικά αντικείμενα του Τμήματός Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού του Πανεπιστημίου Αιγαίου (Department of Sciences of Preschool Education and Educational Design, University of the Aegean). Το ερευνητικό ενδιαφέρον είναι εξαιρετικά σπουδαίο και από παιδαγωγική άποψη, δεδομένου ότι η διδασκαλία μαθημάτων επικοινωνίας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση συντελεί στην αντίστοιχη κατάρτιση των ανθρώπων εκείνων που ασκούν σημαντικότερο παιδαγωγικό έργο, στην κατάρτιση των εκπαιδευτικών-παιδαγωγών, καθώς η επικοινωνία βρίσκεται στην καρδιά κάθε κοινωνικής σχέσης, ιδιαίτερα των σχέσεων που αναπτύσσονται στον σχολικό χώρο. Μάλιστα, ο σχολικός χώρος συνδέεται θεσμικά με περιστάσεις επικοινωνίας και επικοινωνιακούς σκοπούς, απόλυτα εξαρτώμενους από την προσωπικότητα του ατόμου, του/της εκπαιδευτικού στην προκειμένη περίπτωση, του/της οποίου/ας οι επικοινωνιακές επιλογές επηρεάζουν τη σχέση του με τους/τις μαθητές/τριες και, κατά συνέπεια, την ποιότητα του/της εκπαιδευτικού και παιδαγωγικού του/της έργου (Stamatis & Hatzinikolaou, 2020, McCroskey et al., 2006).

Βάσει των επιστημονικών δεδομένων της Παιδαγωγικής Επιστήμης είναι πλέον παραδεκτό ότι οι θεμελιώδεις σκοποί του σχολείου και της αγωγής είναι η διαμόρφωση της προσωπικότητας του/της μαθητή/τριας και η ένταξή του/της στο κοινωνικό σύστημα. Η Παιδαγωγική Επιστήμη συγκλίνει στην άποψη ότι:

“μια προσωπικότητα θεωρείται άρτια-ολοκληρωμένη, όταν έχει αποκτήσει πληρότητα επικοινωνίας και πράξης, δηλαδή, όταν είναι σε θέση να ρυθμίζει και να επιλύει με ορθολογικό και, επομένως, με αποτελεσματικό τρόπο τα προσωπικά και κοινωνικά ζητήματα, χωρίς να ματαιώνονται οι δικές του προσδοκίες αλλά και των άλλων” και ότι “ο μαθητής χρειάζεται γνώσεις και ικανότητες-δεξιότητες για να μάθει να σκέφτεται και να κρίνει, να ερμηνεύει τον φυσικό και κοινωνικό κόσμο γύρω του, αλλά και να τον διαχειρίζεται με αποτελεσματικό τρόπο και να μπορεί να επικοινωνεί μαζί του” (Κωνσταντίνου, 2017:37).

Επομένως, η οργάνωση της επικοινωνιακής σχέσης και οι αυξημένες επικοινωνιακές προσδοκίες, που συνιστούν βασικές παραμέτρους του αποτελεσματικού σχολείου, αποτελούν έργο και ευθύνη των εκπαιδευτικών, που αναλαμβάνουν έμπρακτα την υλοποίηση των προαναφερθέντων παιδαγωγικών σκοπών, και η εκπαίδευσή τους σε θέματα επικοινωνίας αναδεικνύεται αναπόδραστη ανάγκη.

Η επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας έδειξε ένα σημαντικό κενό στην έρευνα της διδασκαλίας μαθημάτων «επικοινωνίας» σε προπτυχιακό επίπεδο σε σχολές που προ-ετοιμάζουν εκπαιδευτικούς για την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, παιδαγωγούς που προσφέρουν συγχρόνως πολύτιμο εκπαιδευτικό και παιδαγωγικό έργο. Οι σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές περιορίζονταν στη διερεύνηση της επικοινωνιακής σχέσης μεταξύ διδασκόντων-εκπαιδευτών και διδασκομένων-εκπαιδευόμενων, αλλά όχι στη διδακτική της διάσταση (Simonds & Cooper, 2011). Επεκτείνοντας την έρευνα στο επίπεδο των εθνικών διδακτορικών διατριβών διαπιστώθηκε, επίσης, ανάλογο κενό, καθώς όλες όσες περιστρέφονταν γύρω από τον άξονα της «επικοινωνίας» δεν είχαν σχέση με τη διερεύνηση της διδακτικής διάστασης των μαθημάτων «επικοινωνίας» στην τριτοβάθμια εκπαίδευση σε προπτυχιακό επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, η πλοήγηση στο Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών στο επιστημονικό πεδίο *Εκπαίδευση με λέξη κλειδί* τον όρο *επικοινωνία* είχε αποτέλεσμα την εύρεση 2002 διδακτορικών διατριβών, από τις οποίες μόνο οι 16 εμπεριείχαν την έννοια της *επικοινωνίας* με παιδαγωγική διάσταση. Η αναζήτηση στο επιστημονικό πεδίο *Άλλες Ανθρωπιστικές Επιστήμες* με ίδιο κριτήριο είχε αποτέλεσμα την εύρεση 353 διδακτορικών διατριβών, από τις οποίες μόνο μία (1) αφορούσε την παιδαγωγική διάσταση του όρου *επικοινωνία*. Όλα τα παραπάνω καταδεικνύουν την πρωτοτυπία της παρούσας μεταδιδακτορικής έρευνας.

Ειδικότερα, η μεταδιδακτορική πρόταση ήταν στοχευμένη στην έρευνα και μελέτη των χαρακτηριστικών της διδασκαλίας της παιδαγωγικής και διδακτικής επικοινωνίας, όπως αυτά αποτυπώνονται σε προγράμματα σπουδών προπτυχιακού επιπέδου. Πιο συγκεκριμένα, σκοπός της μεταδιδακτορικής έρευνας ήταν: α) να διερευνηθεί κατά πόσο η επικοινωνία διδάσκεται ως αυτόνομο γνωστικό αντικείμενο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση σε προπτυχιακό επίπεδο, με σκοπό τη βελτίωση των επικοινωνιακών δεξιοτήτων των φοιτητών/τριών β) να προσδιοριστούν οι θεματικές ενότητες στις οποίες η επικοινωνία παρουσιάζεται να αποκτά ιδιαίτερη σημασία γ) να διερευνηθούν τα είδη και οι μορφές επικοινωνίας στις οποίες δίνεται έμφαση, προκειμένου να υποστηριχτεί η σημασία του γνωστικού αντικείμενου της παιδαγωγικής και διδακτικής επικοινωνίας και δ) να πραγματοποιηθούν συσχετίσεις και διατυπώσεις μεταξύ της ρητορικής που διατυπώνεται σε θεωρητικό επίπεδο για την αξία της επικοινωνίας και της θέασης της πανεπιστημιακής κατάστασης σε πρακτικό επίπεδο.

2. Μεθοδολογία της έρευνας

Αντικείμενο έρευνας αποτέλεσαν 60 Οδηγοί Σπουδών από 60 τμήματα 13 σχολών, Απου αντιστοιχούν σε 12 Πανεπιστήμια στην ελληνική επικράτεια. Τα τμήματα χωρίστηκαν σε 9 κατηγορίες: 9 της Προσχολικής Εκπαίδευσης, 10 της Δημοτικής Εκπαίδευσης, 6 της Φιλολογίας, 5 της Φιλοσοφίας, 9 της Ιστορίας και Αρχαιολογίας, 7

των Κοινωνικών και Μεσογειακών Σπουδών, 4 της Ψυχολογίας, 5 της Θεολογίας και 5 της Επιστήμης Φυσικής Αγωγής & Αθλητισμού.

Από τους 60 Οδηγούς Σπουδών, οι 48 ήταν του ακαδημαϊκού έτους 2019-2020, οι 6 του 2018-2019, οι 5 του 2017-2018 και 1 συνοπτικός του 2016-2017, που παρέπεμπε για αναλυτική περιγραφή των μαθημάτων σε Οδηγό Σπουδών του 2011.

Η μεθοδολογία περιελάμβανε αναζήτηση και μελέτη του οδηγού σπουδών κάθε Πανεπιστημιακού Τμήματος Σχολών Ανθρωπιστικών Σπουδών. Μέσα από την αναλυτική περιγραφή των μαθημάτων του τρέχοντος οδηγού σπουδών (ανάλυση και ερμηνεία περιεχομένου), εξετάστηκε (α) η αναφορά σε γνωστικά αντικείμενα συναφή με την ανάπτυξη και βελτίωση της επικοινωνιακής ικανότητας των αποφοίτων του Τμήματος και (β) αν αυτή η αναφορά είναι προσδιορισμένη εξ αρχής, δηλαδή αν υπάρχει αυτόνομο μάθημα επικοινωνίας ή ως υποθέμα στο πλαίσιο διδασκαλίας άλλων μαθημάτων.

3. Αποτελέσματα

Η έρευνα των Οδηγών Σπουδών αφορά ένα πολύ μεγάλο όγκο μαθημάτων. Λαμβάνοντας υπόψη ότι ο μέσος όρος των απαιτούμενων για τη λήψη πτυχίου μαθημάτων είναι 45 για κάθε τμήμα, ο συνολικός αριθμός των μαθημάτων που εξετάστηκαν ήταν περίπου 2700 μαθήματα. Τα εξεταζόμενα πεδία ήταν τρία: τίτλοι, στόχοι και μαθησιακά αποτελέσματα, περιεχόμενα. Από το σύνολο των 2.700 μαθημάτων εκείνα που έφεραν τον όρο *επικοινωνία* στα τρία εξεταζόμενα επίπεδα ήταν 706. Στη συνέχεια δίνονται τα αποτελέσματα ανά εξεταζόμενο επίπεδο.

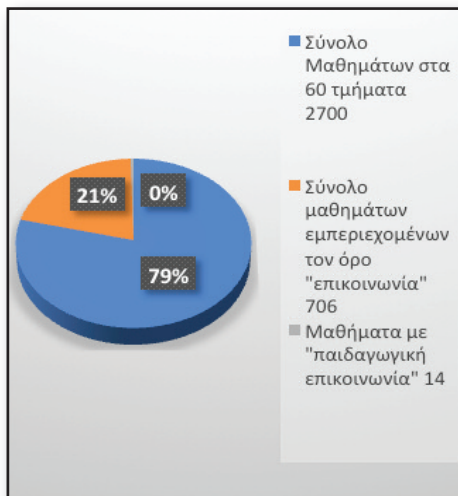
3.1. Ως προς τους τίτλους των μαθημάτων

Η έρευνα έδειξε ότι από ο όρος *επικοινωνία* αναφέρεται σε 75 τίτλους μαθημάτων, από τους οποίους οι 33 ανήκουν σε τμήματα Προσχολικής Εκπαίδευσης, οι 21 σε τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης και οι υπόλοιποι 21 τίτλοι μοιράζονταν στις άλλες 7 κατηγορίες τμημάτων.

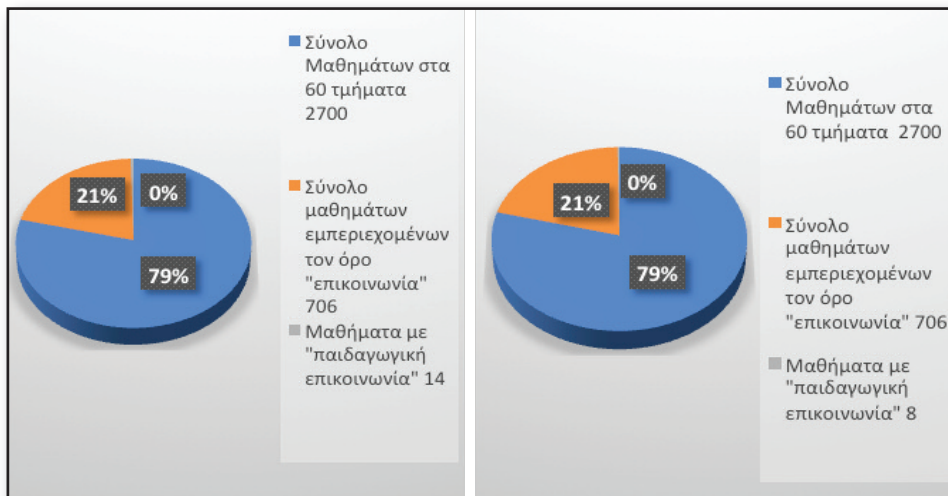
Τα μαθήματα που περιείχαν στον τίτλο τον όρο *επικοινωνία* με παιδαγωγική σημαντικότητα ήταν μόλις 8, ενώ 43 αφορούσαν τις Τεχνολογίες της Πληροφορίας και Επικοινωνίας (Τ.Π.Ε.) Αν θεωρήσουμε ότι τα μαθήματα στα οποία ο όρος «επικοινωνία» σχετίστηκε με τα πεδία των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες (Α.Μ.Ε.Α.) (4 συνολικά) και τη διαπολιτισμικότητα (2 συνολικά) έχουν ή ενέχουν παιδαγωγική σημαντικότητα, ο τελικός αριθμός των μαθημάτων που αναφέρεται στην «παιδαγωγική επικοινωνία» ανέρχεται στα 14 συνολικά. Στο Διάγραμμα 1 τα 14 μαθήματα ισοδυναμούν με το 0% των μαθημάτων. Το ίδιο ισχύει στο Διάγραμμα 2, όπου τα 8 μαθήματα ισοδυναμούν, επίσης, με το 0% των μαθημάτων. Επομένως, η κλασματική μορφή της συσχέτισης του αριθμού των μαθημάτων που στον τίτλο τους αναφέρονται στην «παιδαγωγική

επικοινωνία» με τον συνολικό αριθμό απαιτούμενων για τη λήψη πτυχίου μαθημάτων στα 60 τμήματα εκφράζεται με τη μορφή 8 προς 2.700 μαθήματα ή 14 προς 2.700.

Διάγραμμα 1

Διάγραμμα 2

Τα 8 μαθήματα αντιστοιχούν σε τρεις διαφορετικές κατηγορίες τμημάτων: Προσχολικής Εκπαίδευσης, Δημοτικής Εκπαίδευσης και Φιλοσοφίας και, ως προς τον τύπο μαθήματος, το ένα μόνο είναι Υποχρεωτικό.

Από τα 8 αυτά μαθήματα γίνεται ταυτόχρονη αναφορά της «παιδαγωγικής επικοινωνίας» στους στόχους, τα μαθησιακά αποτελέσματα και το περιεχόμενο σε 6 μαθήματα.

3.2. Ως προς τους στόχους και τα μαθησιακά αποτελέσματα

Η έρευνα έδειξε ότι ο όρος «επικοινωνία» με παιδαγωγική σημαντικότητα αναφέρεται στους στόχους και τα μαθησιακά αποτελέσματα σε 402 μαθήματα, από τα οποία 115 στα τμήματα της Προσχολικής Εκπαίδευσης, 116 στα τμήματα της Δημοτικής, 68 στα τμήματα Φυσικής Αγωγής & Αθλητισμού και ακολουθούν τα τμήματα Κοινωνικών & Μεσογειακών Σπουδών με 27 μαθήματα, Ιστορίας-Αρχαιολογίας με 25, Θεολογίας με 19, Ψυχολογίας με 15, Φιλολογίας με 13 και Φιλοσοφίας με 4. Από το σύνολο των 402 μαθημάτων, η «παιδαγωγική επικοινωνία» αναφέρεται μόλις σε 49 μαθήματα, που αντιστοιχούν σε 7 διαφορετικές κατηγορίες τμημάτων: κυρίως Προσχολικής Αγωγής, Δημοτικής Αγωγής, και 17 στα υπόλοιπα, ενώ στα τμήματα Φιλοσοφίας και Θεολογίας δεν υπάρχει καμιά αναφορά. (Πέρα από το πεδίο της Παιδαγωγικής, η έννοια της «επικοινωνίας» συσχετίζεται με άλλους 54 τομείς, αρκετοί από τους οποίους θα μπορούσαν να αποτελέσουν ένα γενικότερο πεδίο).

Ως προς τον τύπο μαθήματος, τα 49 αυτά μαθήματα επιμερίζονται ως εξής: Υποχρεωτικά μαθήματα 12, Υποχρεωτικά Επιλογής 17, Ελεύθερης Επιλογής 19 και 1 Σεμινάριο. Η κλασματική μορφή της συσχέτισης του αριθμού των μαθημάτων αυτών με τον συνολικό αριθμό απαιτούμενων για τη λήψη πτυχίου μαθημάτων εκφράζεται με τη μορφή 38 προς 2700 μαθήματα.

3.3. Ως προς το περιεχόμενο

Η έρευνα έδειξε ότι ο όρος «επικοινωνία» με παιδαγωγική σημαντικότητα αναφέρεται στα περιεχόμενα 425 μαθημάτων, από τα οποία τα 129 αναφέρονται στα τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης, τα 103 στα τμήματα Προσχολικής Εκπαίδευσης και ακολουθούν, με πολύ μεγάλη διαφορά, τα άλλα τμήματα: Ψυχολογίας με 43 μαθήματα, Ιστορίας-Αρχαιολογίας με 37, Φιλολογίας και Φυσικής Αγωγής & Αθλητισμού με 28 μαθήματα, Κοινωνικών & Μεσογειακών Σπουδών με 26, Θεολογίας με 17 και Φιλοσοφίας με 14.

Από το σύνολο των 425 μαθημάτων, εκείνα που τα περιεχόμενά τους αναφέρονται στο όρο «επικοινωνία» με παιδαγωγική σημαντικότητα είναι 70. Από αυτά, τα περιεχόμενα των 48 μαθημάτων διακρίνονται από περισσότερες πληροφορίες και προσφέρουν ένα άλλοτε μικρό και άλλοτε πιο αναλυτικό περίγραμμα, ενώ στα περιεχόμενα 20 μαθημάτων η έννοια της «επικοινωνίας» έχει γενικό και αόριστο χαρακτήρα. Δύο από τα 70 μαθήματα αφορούν τα Α.Μ.Ε.Α.

Και πάλι τα τμήματα που διεκδικούν την πρωτιά στην αναφορά του όρου «επικοινωνία» με παιδαγωγική σημαντικότητα είναι τα τμήματα Προσχολικής Εκπαίδευσης με 22 μαθήματα, Δημοτικής με 26 και ακολουθούν τα υπόλοιπα: 12 τα τμήματα Ψυχολογίας, 3 τα Ιστορίας-Αρχαιολογίας, 2 τα Φιλολογίας, Φιλοσοφίας και Φυσικής Αγωγής και 1 το τμήμα Θεολογίας.

Επίσης, ως προς τα περιεχόμενα παρατηρούνται τα εξής:

- Σε πολλά μαθήματα το κείμενο των περιεχομένων ταυτίζεται με τους στόχους και τα μαθησιακά αποτελέσματα
- Σε κάποια το κείμενο των περιεχομένων είναι ακριβώς ίδιο
- Δύο έχουν βιωματικό χαρακτήρα

Από το σύνολο των 70 μαθημάτων, τα 28 ανήκουν στον τύπο της Ελεύθερης Επιλογής, τα 25 είναι Υποχρεωτικά, τα 14 Υποχρεωτικά Επιλογής, τα 2 σεμινάρια και το 1 φροντιστηριακό.

Ωστόσο, στην ενότητα των περιεχομένων έγινε έρευνα για να διαπιστωθεί σε πόσα άλλα μαθήματα –πέραν εκείνων που εμπεριέχουν τον όρο «επικοινωνία» με παιδαγωγική σημαντικότητα περιγράφουν όψεις του επικοινωνιακού φαινομένου. Η έρευνα κατέδειξε 125 μαθήματα, στα οποία ανήκουν και τα προαναφερόμενα 48 μαθήματα που αφορούν στην «παιδαγωγική επικοινωνία». Διαπιστώθηκε ότι όψεις

του φαινομένου της επικοινωνίας παρουσιάζονται και στα υπόλοιπα 77 μαθήματα που δεν αφορούν στην «παιδαγωγική επικοινωνία».

Τα επιμέρους θέματα που αφορούν τη «διδασκαλία» της επικοινωνίας αριθμούνται στα 33, με τη μεγαλύτερη συχνότητα να κερδίζει η αναφορά στη λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία με 23 μαθήματα, η Επικοινωνία σχολείου – οικογένειας – κοινότητας με 11 μαθήματα, η ανάλυση της έννοιας «επικοινωνία» με 10 μαθήματα, οι Θεωρίες επικοινωνίας με 8 μαθήματα, η διαμεσολαβημένη, η διαπολιτισμική και διαπροσωπική επικοινωνία στη σχολική τάξη με 7 μαθήματα, η διαχείριση συγκρούσεων και τα προβλήματα-διαταραχές επικοινωνίας με 6 μαθήματα, οι στρατηγικές και τεχνικές επικοινωνίας με 5, η γλωσσική επικοινωνία, οι δημόσιες σχέσεις, η διαπροσωπική επικοινωνία-διαπροσωπικές σχέσεις και τα μοντέλα επικοινωνίας με 4 μαθήματα και ακολουθούν τα υπόλοιπα θέματα με πολύ λίγες αναφορές.

Στα μαθήματα αυτά, το φαινόμενο της «επικοινωνίας» σπάνια εξετάζεται από πολλές όψεις στο ίδιο το μάθημα. Το πλεονέκτημα αυτό διεκδικούν τα εξής 11 μαθήματα: 1) Παιδαγωγικές Σχέσεις και Αλληλεπιδράσεις 2) Παιδαγωγική Επικοινωνία στην Προσχολική και Πρωτοσχολική εκπαίδευση 3) Επικοινωνία σχολείου, οικογένειας και κοινότητας 4) Διοίκηση της Εκπαίδευσης και λειτουργία σχολικών μονάδων 5) Αγωγή του λόγου και της ομιλίας 6) Οργανωσιακή Συμπεριφορά 7) Σχολική Παιδαγωγική I 8) Εφαρμογές κοινωνικής ψυχολογίας στην εκπαίδευση 9) Διαπολιτισμική Εκπαίδευση 10) Κοινωνιολογία της Επικοινωνίας 11) Επικοινωνία και δημόσιες σχέσεις. Από αυτά τα 8 πρώτα εμπεριέχουν τον όρο «επικοινωνία» με παιδαγωγική σημαντικότητα.

4. Συμπεράσματα

4.1. Συμπεράσματα στη βάση των ερευνητικών στόχων

Ως προς τον 1^ο στόχο: «να διερευνηθεί κατά πόσο η επικοινωνία διδάσκεται ως αυτόνομο γνωστικό αντικείμενο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση σε προπτυχιακό επίπεδο, με σκοπό τη βελτίωση των επικοινωνιακών δεξιοτήτων των φοιτητών/τριών», η έρευνα έδειξε ότι το φαινόμενο της επικοινωνίας δεν διδάσκεται στα πανεπιστήμια. Όπως αναφέρθηκε, μόνο 8 ή, στην καλύτερη περίπτωση, 14 μαθήματα φέρουν στον τίτλο τους την έννοια της «επικοινωνίας» με παιδαγωγική σημαντικότητα. Το προσδοκώμενο αποτέλεσμα θα ήταν να διδάσκονται 60 υποχρεωτικά μαθήματα, ένα σε κάθε τμήμα, με ολοκληρωμένο και μεθοδευμένο πρόγραμμα, με πλήρη αναφορά σε κάθε επικοινωνιακή συνισταμένη και να ακολουθούν μαθήματα πρακτικής άσκησης. Το σύνολο των 8 ή 14 μαθημάτων δεν αποτελεί ικανοποιητική αναλογία.

Η διδασκαλία των μαθημάτων των Τ.Π.Ε., που κερδίζουν όλο και περισσότερο το ενδιαφέρον των τμημάτων, καθώς αυτά που στον τίτλο τους φέρουν τις Τ.Π.Ε. ανέρχονται στα 43, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι καλύπτουν το κενό ως μορφή διαμεσολαβημένης επικοινωνίας.

Ως προς τον 2^ο στόχο: «να προσδιοριστούν οι θεματικές ενότητες στις οποίες η επικοινωνία παρουσιάζεται να αποκτά ιδιαίτερη σημασία», η έρευνα έδειξε ότι οι θεματικές ενότητες δεν είναι πάντοτε ίδιες στους τρεις άξονες: τίτλοι, στόχοι-μαθησιακά αποτελέσματα και περιεχόμενα. Έτσι, μπορούμε να διακρίνουμε ότι:

- **Στους τίτλους:** ο όρος «επικοινωνία» αποκτά ιδιαίτερη σημασία στη θεματική που σχετίζεται με τις Τ.Π.Ε. (43 μαθήματα)
- **Στους στόχους και τα μαθησιακά αποτελέσματα:** η επικοινωνία αποκτά ιδιαίτερη σημασία στη θεματική που σχετίζεται με: την παιδαγωγική: 19 μαθήματα, την Τέχνη (θέατρο, χορός, κινηματογράφος, λογοτεχνία): 17 μαθήματα, τις Τ.Π.Ε.: 16 μαθήματα, τις ξένες γλώσσες: 8 μαθήματα, τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας (Μ.Μ.Ε.): 6 μαθήματα, την Οργάνωση και τη Διοίκηση: 4 μαθήματα.
- **Στα περιεχόμενα:** ο όρος «επικοινωνία» αποκτά ιδιαίτερη σημασία στη θεματική που σχετίζεται με: την Παιδαγωγική: 70 μαθήματα, τις Τ.Π.Ε.: 45 μαθήματα, την Τέχνη (θέατρο, χορός, κινηματογράφος, λογοτεχνία): 25 μαθήματα, την Ψυχολογία: 24 μαθήματα, τη Διδακτική Γλώσσας: 19 μαθήματα, τη Γλωσσολογία: 19 μαθήματα, τα Εργαστήρια-Πρακτική Άσκηση: 17 μαθήματα, τις ξένες γλώσσες: 15 μαθήματα, τα Μ.Μ.Ε.: 13 μαθήματα, τα Α.Μ.Ε.Α.: 12 μαθήματα, τα Μουσεία: 11 μαθήματα, την Κοινωνιολογία (Πολιτισμού, γνώσης, επικοινωνίας, εργασίας, Υγείας, του σύγχρονου φαντασιακού, Μ.Μ.Ε.): 11 μαθήματα και την Οργάνωση και Διοίκηση: 7 μαθήματα. Ακολουθούν οι άλλες θεματικές με πολύ λίγες αναφορές.

Ως προς τον 3^ο στόχο: «να διερευνηθούν τα είδη και οι μορφές επικοινωνίας στις οποίες δίνεται έμφαση, προκειμένου να υποστηριχτεί η σημασία του γνωστικού αντικείμενου της παιδαγωγικής και διδακτικής επικοινωνίας», η έρευνα έδειξε ότι παρουσιάζονται με ιδιαίτερη έμφαση η λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία (23 κοινές αναφορές από ισόποσα μαθήματα) με αισθητό το προβάδισμα της μη λεκτικής επικοινωνίας. Ακολουθούν η επικοινωνία σχολείου - οικογένειας - κοινότητας σε 11 μαθήματα, ο ορισμός και ανάλυση της έννοιας «επικοινωνία» σε 10 μαθήματα, οι θεωρίες επικοινωνίας σε 8, η διαμεσολαβημένη επικοινωνία σε 7, η διαπολιτισμική επικοινωνία σε 7, η διαπροσωπική επικοινωνία στη σχολική τάξη σε 7, ο αθλητισμός και επικοινωνία σε 6, η διαχείριση συγκρούσεων σε 6, τα προβλήματα και οι διαταραχές επικοινωνίας σε 6, οι στρατηγικές και τεχνικές επικοινωνίας σε 5 και ακολουθούν με 4 μαθήματα η γλωσσική επικοινωνία, οι δημόσιες σχέσεις, η διαπροσωπική επικοινωνία-διαπροσωπικές σχέσεις και τα μοντέλα επικοινωνίας, η Εθνογραφία της επικοινωνίας, η επικοινωνία στον χώρο της υγείας, η ηθική της επικοινωνίας, οι Θεωρίες μάθησης με χρήση Τ.Π.Ε., η Οργάνωση και Διοίκηση εκπαιδευτικών μονάδων και η Οργανωσιακή επικοινωνία, καθώς και οι τρόποι αντιμετώπισης των προβλημάτων επικοινωνίας με αναφορές σε 3 μαθήματα.

Υπενθυμίζεται ότι εκτός των 125 μαθημάτων που κάνουν ρητή αναφορά στα περιεχόμενα για κάποια μορφή ή όψη της επικοινωνίας, στα υπόλοιπα μέχρι τον αριθμό 425 μαθήματα η αναφορά στον όρο «επικοινωνία» είναι γενική και αόριστη.

Ως προς τον 4^ο στόχο: *«να πραγματοποιηθούν συσχετίσεις και διατυπώσεις μεταξύ της ρητορικής που διατυπώνεται σε θεωρητικό επίπεδο για την αξία της επικοινωνίας και της θέασης της πανεπιστημιακής κατάστασης σε πρακτικό επίπεδο»*, μπορούμε να διατυπώσουμε, επιφυλακτικά, κάποιες εκτιμήσεις. Μία εξήγηση για το έλλειμα που διαπιστώνεται στη διδασκαλία των δεξιοτήτων επικοινωνίας θα μπορούσε να είναι ότι η συμπερίληψη του περιεχομένου επικοινωνίας στα μαθήματα επιστημών επαφίεται κυρίως στη διακριτική ευχέρεια των επιστημόνων που είναι υπεύθυνοι και ως εκ τούτου αντικατοπτρίζει την εστίασή τους στην παραδοσιακή έρευνα και τη συμβατική επικοινωνία σε άλλους επιστήμονες (Dietz, 2013).

Μια άλλη εξήγηση είναι ότι ακαδημαϊκοί των επιστημών έχουν ήδη μεγάλο φόρτο εργασίας στο πλαίσιο του ισχύοντος συστήματος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ένα συγκεκριμένο εμπόδιο που αντιμετωπίζουν οι ακαδημαϊκοί διδάσκοντες στη διδασκαλία δεξιοτήτων επικοινωνίας είναι ότι ειδικεύονται σε έναν συγκεκριμένο επιστημονικό τομέα και δεν μπορεί να αναμένεται να είναι υπεύθυνοι και για την εκπαίδευση των προπτυχιακών φοιτητών σχετικά με την επικοινωνία (Brownell et al., 2013). Οι ακαδημαϊκοί των επιστημών σπάνια έχουν το χρόνο, τους πόρους ή την επίσημη εκπαίδευση για να επικοινωνήσουν τη δική τους έρευνα σε μη επιστημονικά ακροατήρια (Metcalfe & Gascoigne, 1995), πόσο μάλλον να αναπτύξουν τις δεξιότητες, τους πόρους και τα μαθήματα που απαιτούνται για να διδάξουν μια τέτοια επικοινωνία διεξοδικά. Για τον λόγο αυτό είναι ανάγκη να παραδεχτούμε ότι ένα θεμελιώδες «αναγνωρισμένο πλαίσιο» είναι απαραίτητο για την ανάπτυξη προγραμμάτων σπουδών ανάπτυξης επικοινωνιακών δεξιοτήτων (Mercer et al., 2017).

Στην περίπτωση της Ελλάδας, μπορεί να ειπωθεί ότι αυτή υπήρξε ανέκαθεν χώρος αργοπορημένης εφαρμογής των νέων παιδαγωγικών αρχών. Στην Ελλάδα μόλις τη δεκαετία του 1990 άρχισαν να ιδρύονται πανεπιστημιακά τμήματα με σκοπό την επικοινωνία και να εξελίσσονται οι σπουδές επικοινωνίας (Curran & Gurevitch, 2007:12). Δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι τα πανεπιστήμια *«βρίσκονται σε μια εποχή αναζήτησης και προσπάθειας αντιμετώπισης προβλημάτων που έχουν δημιουργηθεί εξαιτίας της μαζικότητας και αναντιστοιχίας πολλές φορές των σπουδών που προσφέρουν με τις ανάγκες που υπάρχουν στην κοινωνία»* (Πέτρου, 2016:409), ένα φαινόμενο που στην Ελλάδα παρουσιάζεται με πιο έντονη μορφή.

4.2. Γενικό συμπέρασμα

Γενικό συμπέρασμα έρευνας είναι ότι απουσιάζει ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα συστηματικής και υπεύθυνης πανεπιστημιακής διδασκαλίας της «Παιδαγωγικής Επικοινωνίας» σε προπτυχιακό επίπεδο, που θα επέτρεπε τους φοιτητές, τους μελλοντικούς

παιδαγωγούς, να διαθέτουν επιστημονική επικοινωνιακή γνώση, να κατανοούν τις τεχνικές-στρατηγικές αρχές βελτίωσης της επικοινωνιακής ικανότητας του εαυτού τους και των μαθητών/τριών τους και να συμπορεύονται με τις σύγχρονες παιδαγωγικές θεωρίες μάθησης.

Η παρούσα εργασία μπορεί είτε να αποτελέσει έναυσμα ενασχόλησης με τον επικοινωνιακό εγγραμματισμό στον χώρο της εκπαίδευσης είτε να προσφέρει πτυχές εμπάθυνας και να συντελέσει στη δημιουργία καινοτόμων προγραμμάτων, τόσο για την αποτελεσματικότερη διδασκαλία όσο και για την αποτελεσματικότερη διευθέτηση πολυποίκιλων συγκρούσεων μεταξύ των εμπλεκόμενων στην εκπαιδευτική πραγματικότητα. Χρέος της επίσημης πολιτείας είναι η «επικοινωνιακή προετοιμασία» των εκπαιδευτικών, συμπαραστεκόμενη το δύσκολο παιδαγωγικό και διδακτικό έργο τους. Ο χώρος της έρευνας θα μπορέσει να πείσει πανεπιστημιακά τμήματα να ιδρύσουν Τομείς Κατεύθυνσης σχετικούς με τη διδασκαλία της αποτελεσματικής επικοινωνίας ως μεθόδου διδασκαλίας και ως μεθόδου διευθέτησης συγκρούσεων.

Εξάλλου, σύμφωνα με ερευνητικό πόρισμα, όσοι/ες επιλέγονται να διδάξουν την επικοινωνία πρέπει προηγουμένως να την έχουν διδαχθεί από ειδικούς επικοινωνίας, από επιστήμονες της επικοινωνίας και ότι όσοι/ες ασχολούνται επιστημονικά με την επικοινωνία τονίζουν την ανάγκη εκπαίδευσης των σπουδαστών/τριών στην αποτελεσματική και κατάλληλη επικοινωνία, στην ανάγκη επικοινωνιακού εγγραμματισμού, μέσω συγκεκριμένων προγραμμάτων σπουδών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (Morreale, Valenzano, & Bauer, 2017)

5. Ευχαριστίες

Η συγγραφέας θα ήθελε να ευχαριστήσει τον επιβλέποντα της μεταδιδακτορικής έρευνας Παναγιώτη Ι. Σταμάτη, Αναπληρωτή Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αιγαίου, Τμήματος Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, για την καθοδήγηση και τη συμβουλή του.

Σημείωση

Το αγγλικό κείμενο δημοσιεύτηκε ως εξής:

Raptou, E. (2020) Communication Literacy in Undergraduate Studies of *Tertiary Education* in Greece. *European Journal of Education and Pedagogy*, Vol 1, Issue 1, December 2020. <http://dx.doi.org/10.24018/ejedu.2020.1.1.9>.

Βιβλιογραφία

- Andrade, D. (2015) The Importance of Communication in Education. Retrieve from Online on 24/10/2020 <https://www.techlearning.com/tl-advisor-blog/8716>.
- Barida, M., & Muarifah, A. (2018) The Role of Teachers' Communication Skills On Children'Well-Being In School. The 2nd International Conference On Child-Friendly Education (ICCE). Muhammadiyah Surakarta University, April 21st-22nd, 2018.
- Bee, S.B. (2012) The Impact of Teachers' Communication Skills on Teaching: Reflections of Pre-service Teachers on their Communication Strengths and Weaknesses. *Humanising Language Teaching*, 14 (1).
- Binkley, M., Erstad, O., Herman, J., Raizen, S., Ripley, M. & Rumble, M. (2010) *Defining 21st century skills*. Διαθέσιμο on line http://www.ericlondait.com.ar/oei_ibertic/sites/default/files/biblioteca/24_defining-21st-century-skills.pdf.
- Brownell, S. E., Price, J. V. & Steinman, L. (2013) Science communication to the general public: why we need to teach undergraduate and graduate students this skill as part of their formal scientific training. *Journal of undergraduate neuroscience education*, 12(1), E6.
- Curran, J. & Gurevitch, M. (μετ. Δ. Κίικίζας) (2007) *Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και Κοινωνία*. Αθήνα: Πατάκη.
- Dietz, T. (2013) Bringing values and deliberation to science communication. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 110(Supplement 3), 14081-14087.
- Duta, N., Panisoara, G. & Panisoara, I. O. (2015) The Effective Communication in Teaching. Diagnostic study regarding the academic learning motivation to students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 186, 1007-1012.
- Frerejean, J., van Merriënboer, J. J., Kirschner, P. A., Roex, A., Aertgeerts, B. & Marcellis, M. (2019) Designing instruction for complex learning: 4C/ID in higher education. *European Journal of Education*, 54(4), 513-524.
- Ghasemi, H. & Rasekh, N. (2020) Identifying Dimensions of Communication Literacy: Thematic Analysis Approach. *Journal of Health Literacy*, 4(4), 18-29.
- GPE (Global Partnership for Education). (2020) *21st-Century Skills: What potential role for the Global Partnership for Education? A Landscape Review*. Retrieved from <https://www.globalpartnership.org/content/21st-century-skills-what-potential-role-global-partnership-education>.
- Kembara, M. D., Rozak, R. W. A. & Hadian, V. A. (2019, March). Research-based Lectures to Improve Students' 4C (Communication, Collaboration, Critical Thinking, and Creativity) Skills. In *International Symposium on Social Sciences, Education, and Humanities (ISSEH 2018)*. Atlantis Press.

- Khan, A., Khan, S., Zia-Ul-Islam, S. & Khan, M. (2017) Communication Skills of a Teacher and Its Role in the Development of the Students' Academic Success. *Journal of Education and Practice*, 8(1), 18-21.
- Marlina, W. & Jayanti, D. (2019). 4C dalam pembelajaran matematika untuk menghadapi era revolusi industri 4.0. *Prosiding Sendika*, 5(1).
- McCroskey, J. C., Richmond, V. P. & McCroskey, L. L. (2006) *An introduction to communication in the classroom. The role of communication in teaching and training*. Pearson, Allyn & Bacon.
- Mercer-Mapstone, L. & Kuchel, L. (2017) Core skills for effective science communication: A teaching resource for undergraduate science education. *International Journal of Science Education, Part B*, 7(2), 181-201.
- Metcalfe, J. & Gascoigne, T. (1995) Science journalism in Australia. *Public Understanding of Science*, 4(4), 411-428.
- Morreale, S. P., Osborn, M. M. & Pearson, J. C. (2000) Why communication is important: A rationale for the centrality of the study of communication. *JACA-ANNANDALE*, 1, 1-25.
- Morreale, S. P., Valenzano, J. M. & Bauer, J. A. (2017) Why communication education is important: A third study on the centrality of the discipline's content and pedagogy. *Communication Education*, 66(4), 402-422.
- Sharifirad, G. R., Rezaeian, M., Jazini, A. & Etemadi, Z. S. (2012) Knowledge, attitude and performance of academic members regarding effective communication skills in education. *Journal of Education and Health Promotion*, 42(1).
- Simonds, C. J. & Cooper, P. J. (2011) *Communication for the classroom teacher*. Boston: Allyn & Bacon (9th Edition).
- Stamatis, P. J. & Hatzinikolaou, A. M. (2020) Practices of Greek school principals for improving school climate as communication strategy. *European Journal of Human Resource Management Studies*, 4(2), 93-107.
- Zerraf, S., Zain, S., Khyati, A., Tridane, M. & Belaouad, S. (2019) A pedagogical approach to educational communication in the educational context. *International Journal of Advanced Education and Research*, 4(1), 01-14.
- Κωνσταντίνου, Χ. (2017) Το Σχολείο που Βιώνουμε και το Σχολείο που Διεκδικούμε. *Πρακτικά 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Εκπαίδευση στον 21ο αιώνα: θεωρία και πράξη. Αναζητώντας το ελκυστικό και αποτελεσματικό σχολείο*. Τόμος Α'. Αθήνα: Μουσείο Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης του ΕΚΕΔΙΣΥ, Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος, IBBY Ο Κύκλος του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου, Ελληνογαλλική Σχολή Jeanne d' Arc.

- Πέτρου, Ι. (2016) *Κοινωνιολογία*. Θεσσαλονίκη: Μπαρμπουνάκη.
- Σταμάτης, Π. (2015) *Προσχολική και Πρωτοσχολική Παιδαγωγική. Επικοινωνιακές διαστάσεις της εκπαιδευτικής διαδικασίας*. Αθήνα: Διάδραση.
- Σταμάτης, Π. Ι. (2017) Επικοινωνιακός εγγραμματισμός και προσχολική εκπαίδευση στον 21ο αιώνα. Στο Κοντάκος, Α. Θ. & Σταμάτης, Π. Ι. (Επ. Επιμ.). *Θεωρίες και Μοντέλα επικοινωνίας στην Εκπαίδευση*. Επικοινωνία και Εκπαίδευση, τ.2, 347-368. Αθήνα. Διάδραση.